

Septemberforliget 125 år: Fra hungerkrig til arbejdsmarkedets grundlov

Det danske arbejdsmarked, som vi kender det i dag, er ikke en selvfølge. Det er skabt med blod, sved og hungersnød - men sikrede herefter smør på brødet og en bil i egen indkørsel.

Af: Niels Jespersen og Matias Bredde

Sulten plager Danmark. Børnedødeligheden stiger, og pantelånerne har gyldne tider. Arbejdsgiverne har valgt at igangsætte "Hungerkrigen", en kæmpe lockout der en gang for alle, skal knække den Danske Fagbevægelse.

Slutningen af 1800-tallet i Danmark var præget af social uro og stigende spændinger. En mindre konflikt mellem nogle snedkersvende og deres mester eskalerede og udviklede sig til en omfattende krig på arbejdsmarkedet.

Hvordan kunne en arbejdskamp vokse sig så stor, at den nærmest lamslog hele landet i 1899? Hvad førte til, at tusinder af familier stod uden indkomst og måtte kæmpe for at få mad på bordet? Og hvad betød det for fremtiden, da parterne endelig indgik et forlig i september samme år?

2024 markerer 125-året for historien om storlockouten og septemberforliget, en fortælling om både menneskelig viljestyrke under ekstremt pres og nødvendigheden af forandring gennem kompromis.

Organisering og Modstand

I takt med at industrialiseringen skred frem, begyndte flere og flere arbejdere at organisere sig i fagforeninger. Jens Jensen, en malersvend fra Fyn og formand for De Samvirkende Fagforeninger i København, blev en central skikkelse i denne bevægelse.

Jens Jensens ord ved stiftelsen af De samvirkende Fagforbund for Danmark, DsF (det senere LO/FH) i 1898, "Vi er her i kraft af vores kammeraters vilje," afspejlede arbejdsklassens længsel efter retfærdighed og bedre levevilkår.

Arbejdsgiverne organiserede sig også, først med oprettelsen af Arbejdsgiverforeningen af 1896 og senere fusionen med Jernets Arbejdsgiverforeninger til Dansk Arbejdsgiver- og Mesterforening i 1898.

Niels Andersen, DA's formand og entreprenør, blev en fremtrædende figur i arbejdsgivernes forsøg på at dæmme op for fagbevægelsen.

Hungerkrigen indledes

Den 19. maj 1899 iværksatte arbejdsgiverne en omfattende lockout som reaktion på en lønstrejke blandt jyske snedkere. Denne storlockout, som berørte omkring 30.000 fagforeningsmedlemmer, voksede hurtigt og nåede næsten 50.000 arbejdere.

Lockouten ramte især arbejdere inden for byggebranchen og medførte omfattende sociale problemer for de berørte familier.

Manglen på indkomst gjorde det umuligt for mange arbejdere at betale husleje eller skaffe mad, hvilket førte til en dramatisk stigning i børnedødeligheden i København og udbredt fattigdom.

Krifa stiftes som strejkebrydere

Midt i den omfattende storlockout opstod en ny aktør på den danske arbejderscene: Kristelig Dansk Fællesforbund (senere Krifa). Stiftet af en gruppe kristne arbejdere og arbejdsgivere, positionerede Krifa sig som et alternativ til de sekulære fagforeninger.

Krifa's grundlæggere søgte at tilvejebringe en kristen tilgang til arbejdsconflikter. De afviste den klassiske konflikt mellem arbejdsgiver og arbejder og fremhævede i stedet behovet for samarbejde og enighed på tværs af sociale skel.

Ved at tilbyde sig som "strejkebrydere" under storlockouten håbede Krifa at undergrave fagbevægelsen og fremme deres egen opfattelse af, hvordan arbejdsforhold skulle organiseres.

Krifa's stiftelse var en direkte reaktion på den voksende magt hos de traditionelle fagforeninger. Ved at tilbyde sig som alternativ arbejdskraft bidrog Krifa til at svække fagforeningernes forhandlingsposition og dermed begrænse deres indflydelse på løn- og arbejdsvilkår.

Vejen mod forlig

Efter tre måneders konflikt begyndte presset at stige på begge sider. Arbejdsgiverne stod over for stigende kritik fra både erhvervsliv og konservative politikere, mens fagbevægelsen kæmpede for at holde moralen og støtten oppe blandt de ramte arbejdere.

Adskillige forhandlingsmøder blev afholdt uden succes, indtil Privatbankens direktør, Axel Heide, trådte til som mægler. Den 5. september 1899 nåede parterne endelig et forlig.

De samvirkende Fagforbunds formand, Jens Jensen, talte ved et møde i Enghaven på Vesterbro i København. Her udtalte han blandt andet.

“Vi har ført den enestående smukke kamp uden at der har været uroligheder og uden at der har meldt sig skruibrækkere. Vi vil i den kommende tid søge at bøde på den lille skade og øge vores finansielle magt til at kunne møde det næste slag. Lige rustet vil vi stå. Men måske ikke lige så tålmodigt.”

Tålmodigheden blev nu meget stor. Septemberforliget holdt faktisk helt til 1960. Og i sin grundform holder det endnu.

Septemberforliget

Septemberforliget blev en milepæl i dansk arbejdshistorie. Det fastsatte arbejdsmarkedets grundlæggende spilleregler, herunder arbejdsgivernes ret til at lede og fordele arbejdet og fagforeningernes ret til at strejke.

Det blev også aftalt, at både strejker og lockouter skulle varsles med 14 dages varsel. Dette forlig lagde fundamentet for en fremtidig fredelig løsning af arbejdsmarkedskonflikter gennem forhandling og gensidige aftaler, snarere end gennem lovgivning.

Denne tilgang, kendt som den danske model, har været en central del af Danmarks sociale og økonomiske politik lige siden.

Den skjulte triumf

Selvom forliget ikke umiddelbart blev betragtet som en sejr for fagbevægelsen, sikrede det arbejdernes ret til organisering og lagde grunden til et mere stabilt arbejdsmarked.

På længere sigt bidrog Septemberforliget til udviklingen af velfærdssamfundet og styrkelsen af fagbevægelsens rolle i det danske samfund.

Forholdet mellem arbejdsgivere og arbejdstagere blev baseret på gensidige forpligtelser og respekt for organiseringsretten, hvilket var en afgørende sejr for arbejderklassen.

Arven fra Septemberforliget

Med Septemberforliget kom hovedaftalen, der ændrede det danske arbejdsmarked for altid. Forliget betød ikke, at konflikter kunne undgås, men der blev sat en ramme for håndteringen af uenigheder.

Hovedaftalen er grundstenen i det organiserede arbejdsmarked og det er på den, at alle forhandlinger, overenskomster og aftaler bliver lavet.

Når man som dansk lønmodtager ser sin lønseddel 125 år senere i 2024, kan man takke de udsultede lockoutede arbejdere fra 1899, hvis kamp har givet os retten til fagforeningsmedlemskab og de kollektive overenskomster, som blandt andet har sikret fair løn, ferie, og barsel.

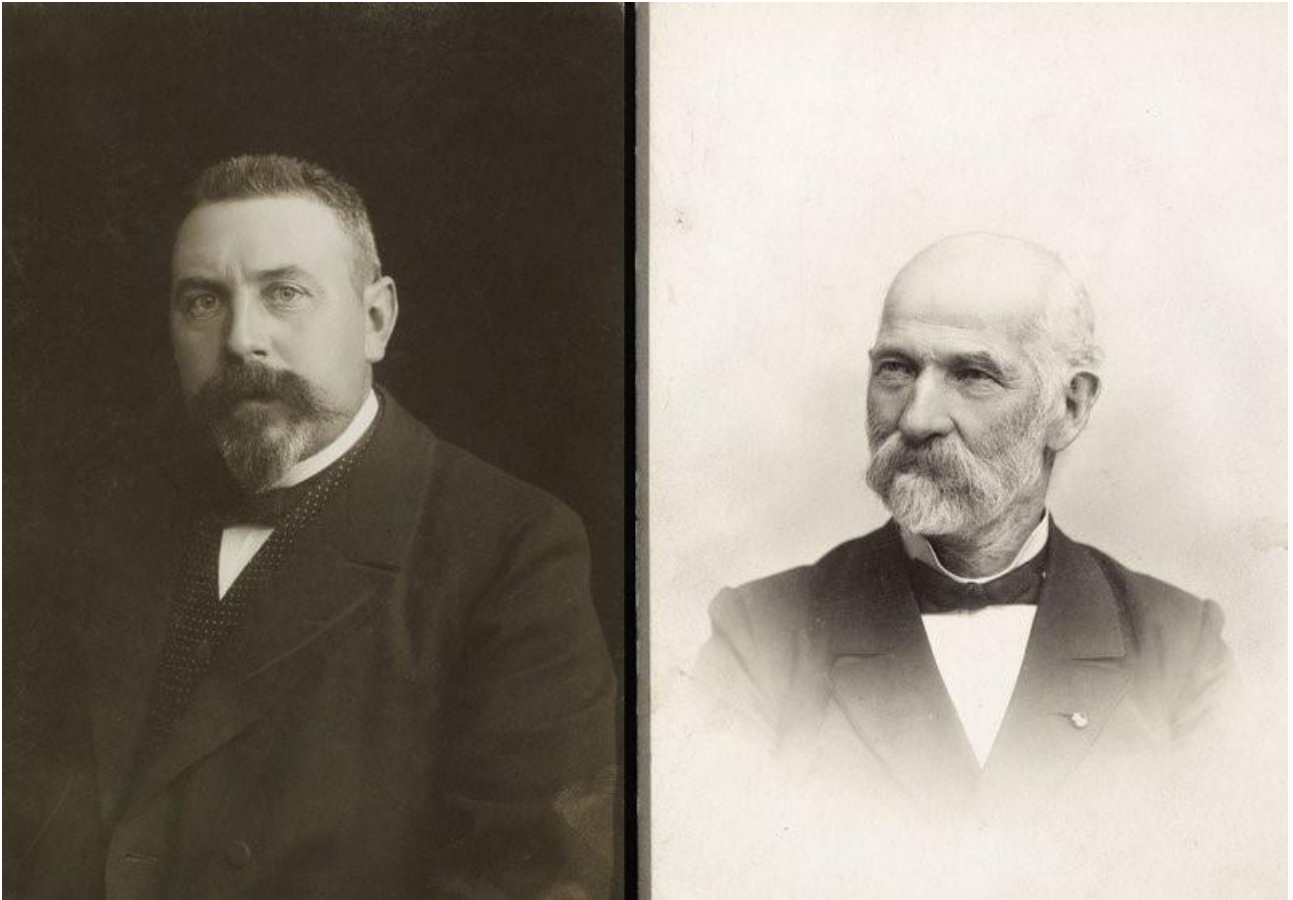
1 Demonstration: Under lockouten blev der løbende afholdt demonstrationer og andre aktioner. Her ses arbejdsmændenes udflugt til Ulvedalene under lockouten i 1899. (Billede: Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv)

Lockout: Bygningssnedkere blev fotograferet i Kristiania (det nuværende Oslo) under den store lockout i 1899. Mange lockoutede arbejdere rejste til udlandet for at arbejde og sendte penge hjem til kollegerne. (Billede: Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv)

Toenhalvmio: Her ses De samvirkende Fagforbunds indsamlings- og udbetalingsudvalg under storlockouten. Billedet blev brugt til at sende et signal, både til fagbevægelsens medlemmer og til arbejdsgiverne, om at der var midler nok til at føre kampen til ende. Ud over penge uddelte fagforeningerne også kød, grønt og brød til de lockoutede familier. På billedet kan man se et grisehoved og et brød som symbol på denne støtte. (Billede: Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv)

Forhandlerne: Til venstre ses maler Jens Jensen, formand for De samvirkende Fagforbund. Foto: Frederik Riise, Det Kgl. Biblioteks billedsamling. Til højre ses entreprenør Niels Andersen, formand for Dansk Arbejdsgiver- og Mesterforening. (Foto: Johan Crone, Det Kgl. Biblioteks billedsamling)

Karikatur: På denne tegning ses i midten Axel Heide, direktør for Privatbanken, til venstre DsF's formand, Jens Jensen, og til højre arbejdsgivernes formand, Niels Andersen. Tegningen blev bragt i Klods Hans September 1899 (Tegning: Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv)

Demonstration: Under lockouten blev der løbende afholdt demonstrationer og andre aktioner. Her ses arbejdsmændenes udflugt til Ulvedalene under lockouten i 1899. (Billede:

Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv) 1

Lockout: Bygningssnedkere blev fotograferet i Kristiania (det nuværende Oslo) under den store lockout i 1899. Mange lockoutede arbejdere rejste til udlandet for at arbejde og sendte penge hjem til kollegerne. (Billede: Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv)

Toenhalvmio: Her ses De samvirkende Fagforbunds indsamlings- og udbetalingsudvalg under storlockouten. Billedet blev brugt til at sende et signal, både til fagbevægelsens medlemmer og til arbejdsgiverne, om at der var midler nok til at føre kampen til ende. Ud over penge uddelte fagforeningerne også kød, grønt og brød til de lockoutede familier. På billedet kan man se et grisehoved og et brød som symbol på denne støtte. (Billede: Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv)

Forhandlerne: Til venstre ses maler Jens Jensen, formand for De samvirkende Fagforbund. Foto: Frederik Riise, Det Kgl. Biblioteks billedsamling. Til højre ses entreprenør Niels Andersen, formand for Dansk Arbejdsgiver- og Mesterforening. (Foto: Johan Crone, Det Kgl. Biblioteks billedsamling)